

Evaluation of the Culture of Ashura in Urban Historical Context of Dezful, Iran

ARTICLE INFO

Article Type

Analytical Review

Authors

Momeni K.*¹ PhD,
Soltani P.¹ MSc

How to cite this article

Momeni K, Soltani P. Evaluation of the Culture of Ashura in Urban Historical Context of Dezful, Iran. Naqshejahan- Basic studies and New Technologies of Architecture and Planning. 2018;8(2):133-141.

ABSTRACT

Introduction Ashura is a light to guide mankind from darkness to clarity and a safe ship in every horrible storm. This wonderful event is a portrayal of excellence of spirit and ethics, mysticism, love, faith, purity, social integration and privacy protection as well as all precious beliefs of life. Everyone who is great, is inevitably dealt with Karbala and Ashura, and this necessitates the importance of research in the field of this culture and the continuous study of this dynamic and lasting movement. The aim of this study was to evaluate the culture of Ashura in urban historical context of Dezful. This is a descriptive-analytical study carried out in field of study and library.

Conclusion Mourning ceremony for Imam Hussein (PBUH) in cities like Dezful has a long-term root and it is considered an identity element for this city. Outstanding urban-scale buildings and urban landmarks play an important role in organizing these events. These buildings include Jame mosque and Sabze Qaba Shrine as well as urban landmarks like Imam Khomeini's Square and street. The main part of the Ashura ceremonies in Dezful includes Shame-Ghariban, Daste Gardani, Chalab Zani, Gahvareh Gardani, and Shabih Khani that generally take place in Sabze Qaba Shrine, Imam Khomeini street, Jame mosque, Imam Khomeini square, Husseinieh, and a place in Ghale.

Keywords Dezful; Mourning of Moharram; Urban Historical Context; Square; Mosque

¹Architecture Department, Urban & Architecture Faculty, Jundi-Shapur University of Technology, Dezful, Iran

*Correspondence

Address: Head Office, Urban & Architecture Faculty, Jundi-Shapur University of Technology, Dezful, Iran.
Postal Code: 6461618674
Phone: +98 (61) 42428000
Fax: +98 (61) 42420993
k_momeni@jsu.ac.ir

Article History

Received: May 15, 2018
Accepted: August 23, 2018
ePublished: September 22, 2018

CITATION LINKS

[1] Rituals and ceremonies of Ashura (from ALe Buyeh to Recent) [2] Dezful [3] Dezful, the city of bricks [4] the beginning of Muharram; Dezful; Majdedez; 2014 [5] The history of buyids [6] A short history of Iran in the Afsharid and Zandid periods [7] Special questions and answers of Muharram [8] The reasons and modes of Islamic revolution [9] Interview with the founders of heia't of seyed Mahmood; Dezful [10] The Tenth Day (1): The Ashura's research papers collection [11] The role of religious spaces in recent urban development plans: (With particular reference to the prepared plans in Tehran [12] Masjed-e- Jame-e-Dezful and its history [13] Meydan, indeterminate urban spaces in Iranian cities

بررسی فرهنگ عاشورایی در مراکز تجمع بافت تاریخی شهر دزفول

کورش مومنی * PhD

گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول، دزفول، ایران

پرینا سلطانی MSc

گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول، دزفول، ایران

چکیده

مقدمه: عاشورای حسینی^ع چراغ راه انسان در ظلمت و ضلالت و کشتی امن در همه خیزاب‌ها و طوفان‌های هولناک است. این رویداد شگفت، جلوه‌گاه اخلاق و تعالی روح، عرفان و عشق، ایمان و اخلاص، هم‌گرایی اجتماعی، دفاع از حریم ارزش‌ها و همه بایدهای حیات طیبه است. هر آن که در جستار نمونه و اسوه است، از کربلا و عاشورا ناگزیرند و این موضوع اهمیت پژوهش در حیطه این فرهنگ و مطالعه مستمر و همه‌سویگرانه در این نهضت پویا و پایا را ضروری می‌نماید. هدف پژوهش حاضر، بررسی فرهنگ عاشورایی در مراکز تجمع بافت تاریخی دزفول بود. این پژوهش به‌صورت توصیفی-تحلیلی است که به دو شیوه میدانی و کتابخانه‌ای صورت گرفت.

نتیجه‌گیری: مراسم سوگواری امام حسین^ع در شهرهایی مانند دزفول، آیین و ریشه دیرینه دارد و به‌عنوان یک عنصر هویتی برای شهر به شمار می‌رود. بناهای شاخص شهری و همچنین نشانه‌های شهری نقش مهمی در مکان‌برگزاری این مراسم دارند. این بناهای شاخص شامل مسجد جامع و امامزاده سبزیبا و نشانه‌های شهری مانند میدان و خیابان امام‌خمینی هستند. بخش اعظمی از مراسم عاشورا در دزفول شامل شام غریبان، دسته‌گردانی، چلاب‌زنی، گهواره‌گردانی و شبیه‌خوانی در دزفول صورت می‌گیرد که در یک مسیر از مکان‌های امامزاده سبزیبا، خیابان امام‌خمینی، مسجد جامع دزفول، میدان امام‌خمینی، حسینییه و فضایی باز در محله قلعه انجام می‌شود.

کلیدواژه‌ها: دزفول، عزاداری ماه محرم، بافت تاریخی شهر، میدان، مسجد

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۲/۲۵

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۶/۰۱

* نویسنده مسئول: k.momeni@jstu.ac.ir

مقدمه

نام دزفول در آینه تاریخ کهن ایران، تداعی‌گر تمدن‌های باستانی هزاره‌های پیشین است. با افول اهمیت شوش بر اثر بیماری مهلک وبا، هزاره‌های قبل از میلاد شاهد ایفای نقش محوری جدیدی در ناحیه شمال خوزستان کنونی بود. این نقش محوری جدید توسط دزفول و انتقال ساکنان و میراث‌داران تمدن (عیلام و شوش) به آن شکل گرفت. با سپری‌شدن سده‌های بعدی رخنه‌ای در اهمیت آن ایجاد نشد. دزفول هم‌اکنون یکی از مهم‌ترین شهرهای استان خوزستان است. این شهر از شمال به شهرستان‌های اندیمشک و الیگودرز، از خاور به بخش‌های لالی (شهرستان مسجدسلیمان) و گتوند (شهرستان شوشتر) و از جنوب و باختر به شهرستان شوش محدود می‌شود. دزفول از دو بخش مرکزی و سردشت تشکیل شده است (شکل‌های ۱ و ۲) [1].

سکنه دزفول از دیرباز مردمی شیعه‌مذهب و از موالی صدیق اهل بیت عصمت و طهارت بوده‌اند. اعتقادات راسخ دینی از دیرباز در میان مردم دزفول وجود داشته است. وجود مساجد فراوان، اماکن متبرکه، بقاع و زیارتگاه‌های متعدد و روحانیت اصیل و ریشه‌دار، خود دلپای آشکار بر وجود عمق احساسات و اعتقادات بی‌شائبه مردم دزفول است. مردم این شهر بسیار بر فرهنگ و عقاید خویش پایبند هستند و آداب و رسوم خاص خود را دارند. براساس شواهد تاریخی و کلیدی در جامعه اسلامی ایران، توجه به فضاهای

مذهبی یکی از اصول و پایه‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه به شمار می‌رود و توجه به این فضاها به‌عنوان توجه به یکی از ابعاد فرهنگی جامعه و سرمایه اجتماعی، از الزامات تحقق طرح‌ها است. از جمله آداب و رسوم و مراسم فرهنگی و اجتماعی در دزفول می‌توان شیوه اجرای مناسک ماه محرم را نام برد که مانند سایر شیعیان جهان، در ماه محرم به‌ویژه در روزهای تاسوعا و عاشورا برای عزاداری سالار شهیدان امام حسین^ع و یاران باوفای ایشان برگزار می‌شود. نمونه هر چه باشکوه‌تر این مراسم‌ها را می‌توان در مراکز تجمع بافت قدیمی شهر مانند مسجد جامع، میدان امام‌خمینی و خیابان امام‌خمینی یافت. هدف، شناخت مراسم‌های ماه محرم در دزفول و بررسی نقش هر یک از عناصر معماری و شهرسازی مانند خیابان، میدان، مسجد و غیره در شیوه برگزاری این مراسمات بود. نمونه موردی مورد بررسی در دو مورد از محله‌های قدیمی شهر به نام‌های قلعه و مسجد قرار دارند که در مقیاس دقیق‌تر شامل مسجد جامع دزفول، میدان امام‌خمینی، خیابان امام‌خمینی، محدوده باز و حسینییه‌ای در محله قلعه بود. هدف پژوهش حاضر، بررسی فرهنگ عاشورایی در مراکز تجمع بافت تاریخی دزفول بود. این پژوهش به‌صورت توصیفی-تحلیلی است که به دو شیوه میدانی و کتابخانه‌ای صورت گرفت.

شکل ۱) موقعیت استان خوزستان در ایران

شکل ۲) موقعیت دزفول در استان خوزستان

آشنایی با دزفول

وجه تسمیه: دزپل، دژپل که در اصطلاح محلی آن را دزفیل و دژپیل می‌گویند، معرب آن دسفول است. دزفول در ابتدا اندامیش نام داشته و تا اوایل قرن سیزدهم نیز به همین نام بود. زمانی که شهرهای شوش و جندی‌شاپور رونق خود را از دست دادند اهالی این دو شهر و مردم اطراف آنها به دزفول که در آن زمان موقعیت خوبی داشت مهاجرت کردند. پادشاهان ساسانی برای نگهداری پل دزفول (منظور از پل همان پل قدیمی دزفول است که در دوران ساسانی و به دستور شاپور اول توسط اسیران رومی ساخته شد)، دژی در ابتدای آن ساختند و اسم دژپل (دژ+پل) از همان زمان برای این شهر در نظر گرفته شد [2].

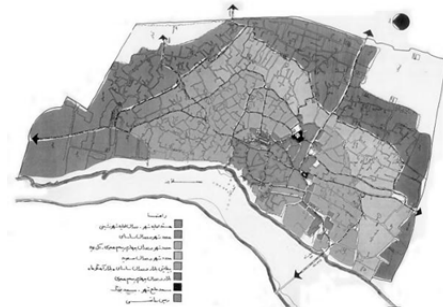
عاشورا بود و تا انقراض این سلسله هر سال تکرار می‌شد. در زمان صفویان نیز از آنجایی که مذهب رسمی، شیعه دوازده‌امامی بود، مراسم عزاداری در ماه محرم و روز عاشورا انجام می‌شد و همراه با قمه‌زنی بود.

در زمان حاکمیت ایل زند نیز (ایل زند چون پیرو آیین تشیع بودند و از آنجایی که کریم‌خان مرد متدین و مقید به آداب و مراسم مذهبی بود) به تقلید از پادشاهان صفوی، در ایام محرم مراسم عزاداری برگزار می‌شد^[۶]، اما در زمان قاجاریه به‌خصوص در عهد ناصرالدین‌شاه شاهد برپایی عزاداری چشمگیر هستیم، به‌نحوی که مراسم منحصر به روز عاشورا نبود بلکه به دهه اول محرم و به ایام سوگواری‌های ائمه^(ع) مانند ۱۹ تا ۲۳ رمضان و ۲۸ صفر نیز گسترش یافته بود. خود ناصرالدین‌شاه در دهه اول محرم در تکیه دولت حضور پیدا می‌کرد و سالانه مبلغ پنجاه‌هزار تومان برای برگزاری مراسم سوگواری امام‌حسین^(ع) خرج می‌شد. در دوره پهلوی ابتدا رضاشاه برای تثبیت حکومت خود و جلب توجه مردم، به برگزاری مجلس روضه‌خوانی اقدام کرد و حتی هنگام عزاداری گل بر سر خود می‌مالید^[۷، ۸]. اما بعد از گذشت چند سال، او از برگزاری مجالس و مراسم عزاداری به‌کلی جلوگیری کرد و به‌شدت با برگزاری آنها مخالفت و مبارزه نمود. او روضه‌خوان‌ها را زندانی، اذیت و به آنها اهانت می‌کرد و صاحب‌خانه را به جرم روضه‌خوانی دستگیر و زندانی می‌نمود. در این اوضاع و احوال بود که روضه‌خوانی و عزاداری مخفیانه در خانه‌ها برگزار شد، هرچند منع عزاداری با مخالفت شدید و مبارزه مردم روبه‌رو شد، ولی کم‌کم روضه‌خوانی و عزاداری به‌طور پنهانی به خانه‌ها کشیده و بنیان‌های بناگذاری شد. در زمان محمدرضاشاه، عزاداری آزاد ولی بسیار محدود بود و خروج دسته‌جات را منحصر به سه روز تاسوعا و عاشورا و یازدهم محرم نمودند، که استفاده از این فرصت برای تبلیغات سوء علیه عزاداری امام‌حسین^(ع) بود تا مراسم مذهبی و سنت‌های موروثی آبا و اجدادی ما را از بین ببرد یا به شکل دیگری تغییر بدهد. منع عزاداری توسط رضا و محمدرضاشاه باعث ایجاد تشکلهای مردمی و دسته‌جمعی به‌صورت هیات‌های مذهبی شد، تا اینکه در دوران انقلاب اسلامی به اوج خود رسید. امروزه آیین عزاداری ماه محرم در سراسر کشور به فراخور فرهنگ و شیوه‌های مرسوم هر منطقه و در قالب هیات‌های مذهبی دسته‌جات و تکیه‌ها برگزار می‌شود.

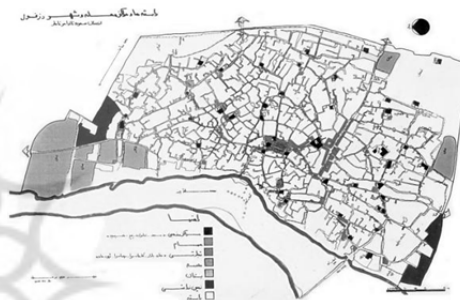
محرم در خوزستان: سنج، دمام و بوق هر سه از سازهای تشکیل‌دهنده همناواری در آیین عزاداری ایام محرم در خوزستان است که سابقه آن به بیش از صدسال می‌رسد و آن گونه که نقل شده این شیوه از کشورهای آفریقایی به‌دلیل مسافرت‌های دریایی مردم جنوب، به ایران آورده شده است. بوق مخصوص از شاخ بلند و پیچ‌دار گاو، گاو‌میش، بز یا گوسفند ساخته می‌شود که دمیدن در آن و به‌صدا آوردن آن کار بسیار سختی است. در آبادان مجموع نوازندگان دمام و سنج بین پنج، هفت و گاهی نه نفر متغیر است، به‌طوری که یک نفر به‌عنوان "اشکون" در جلو صف دمام‌زنان قرار می‌گیرد و سایر نفرات در طرفین او می‌ایستند. در پایین صف دمام‌زنان، یک سنج‌زن قرار دارد و سایر سنج‌زنان در لابه‌لای دمام‌زنان جای می‌گیرند و براساس نت مشخص، نوای سنج و دمام را می‌نوازند. در این خطه نوحه از اقبال بی‌نظیر عمومی بهره‌مند است و مراسم سینه‌زنی همراه با آواز نوحه که خود نوعی "ملودرام" حزن‌انگیز است، تحقق می‌یابد. این مراسم با ترتیب و برنامه خاصی شروع و اوج آن زمانی است که نوحه‌خوان اعلام "واحد" می‌کند.

محرم در شهر دزفول: در دزفول مانند سایر مناطق کشور، مردم قبل از شروع ماه محرم به آذین‌بندی محله خود می‌پردازند. در ابتدای

روند شکل‌گیری ساختار شهری و نوحه توسعه شهر: دزفول نسبت به هسته بافت قدیم بیشتر از جنوب، شرق و شمال و کمتر از سمت غرب توسعه یافته است که وجود رودخانه دز به‌عنوان یک عامل طبیعی باعث عدم گسترش از سمت غرب شده است. دزفول در دوران چهارم و پنجم هجری، آل‌بویه، صفویه و قاجاریه گسترش یافت. گسترش شهر جدید در دوران معاصر بعد از سال ۱۳۱۰ هجری شمسی همراه با خیابان‌کشی‌های شطرنجی در کنار بافت تاریخی شهر تا امروز ادامه دارد (شکل‌های ۳ و ۴) [3].

شکل ۳) نقشه گسترش دزفول تا سال ۱۳۰۸ هجری شمسی

شکل ۴) مراکز تجمع بافت قدیم شهری

ماه محرم و عزاداری امام‌حسین^(ع)

تاریخچه عزاداری سیدالشهدا: ماه محرم نخستین ماه تقویم هجری قمری و به اعتقاد مسلمانان یکی از ماه‌های حرام است که در دوران اسلام و پیش از آن نیز جنگ در آن ممنوع بود. حوادث و وقایع فراوانی در این ماه به وقوع پیوسته که از جمله آنها حماسه کربلا و به‌شهادت‌رسیدن امام‌حسین^(ع) و اسارت خاندان او در کوفه و شام است. محرم ماه حزن و اندوه و عزاداری شیعیان برای شهادت حسین‌بن‌علی^(ع) است. حماسه کربلا، بزرگ‌ترین واقعه تاریخ است که امروز پس از گذشت ۱۴ قرن (۱۴۰۰ سال) هنوز هم پا برجاست و به یاد آن واقعه اشک‌ها ریخته می‌شود و ناله و فریاد به پا است [4].

پیدایش عزاداری رسمی و علنی بر امام‌حسین^(ع) از زمان آل‌بویه شکل گرفت. آل‌بویه شیعه اثنی‌عشری و خلفای عباسی که بغداد مقر آنها بود، سنی‌مذهب بودند. اوج قدرت آل‌بویه در زمان معزالدوله بود در حالی که در این زمان خلفای عباسی در ضعف کامل به سر می‌بردند. معزالدوله در سال ۳۵۲ هجری قمری دستور داد که مردم در روز عاشورا گرد یکدیگر برآیند و اظهار حزن و عزاداری نسبت به امام‌حسین^(ع) کنند. در آن روز بازارها بسته، خرید و فروش موقوف شد، قصابان گوسفند ذبح نکردند، هریسه‌پزها، هریسه (حلیم یا آبگوشت) نمی‌پختند، مردم آب ننوشیدند، در بازارها خیمه بر پا کردند و بر آنها پلاس آویختند، زنان بر سر و روی خود می‌زدند و بر حسین^(ع) ندبه می‌کردند، در این روز نوحه‌گری و ماتم به پا شد [5]. این مراسم و عزاداری در زمان آل‌بویه فقط در روز

عرض ارادت محبان اهل بیت تبدیل شده است. در تاریخ ۱۳۴۹ هجری شمسی بارگاه مطهر بازسازی شد و پس از پایان بازسازی در سال ۱۳۵۲ هجری شمسی ضریح مطلایی به جای ضریح چوبی قدیمی نصب شد. *سادات علوی* منتصب به این امامزاده جلیل است و تولیت این بقعه از قدیم‌الایام تا به حال در اختیار خاندان محترم *منزویان* بوده است. شجره‌نامه این امامزاده جلیل‌القدر از همان زمان خاکسپاری روی سنگ قبر ایشان نوشته شده است. این بقعه در سال ۱۳۵۰ هجری شمسی با شماره ۷۰۹۳ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است.

شکل ۵) نمایش صحنه‌ای از عاشورا در کوچه پس کوچه‌های دزفول (نگارندگان)

شکل ۶) دسته‌های عزاداری (نگارندگان)

شکل ۷) هیات زنجیرزنی سیدمحمود

شکل ۸) بقعه متبرکه سیدمحمود

ماه محرم هر کوی و برزن شاهد نصب پرچم‌ها و کتیبه‌های سپاه است. روز اول ماه مراسم آذین‌بندی علم‌ها و تکایا در دزفول با حضور جوانان و پیران آغاز می‌شود و هر کس به تناسب توان خود خدمتی برای آقای خود انجام می‌دهد^[۱]. در ماه محرم هنگامی که در کوچه پس کوچه‌های شهر قدم می‌زنید در جای‌جای آن هیات‌ها و حسینیه‌های متعددی را می‌بینید که در حال عزاداری هستند. مراسم عزاداری در دهه محرم هر روز عصر نزدیک به اذان مغرب شروع می‌شود و تا پاسی از شب ادامه دارد. هیات‌های عزاداری در قالب دسته‌هایی در خیابان‌های شهر به راه می‌افتند و بر سر راه خود به هیات‌های دیگر سر می‌زنند و گاهی از طرف آن هیات‌ها، با چای و خرما پذیرایی می‌شوند. به عینه می‌توان مشاهده نمود که قوام و دوام جامعه به روابط اجتماعی، کمیت و کیفیت آن بستگی دارد. دسته‌ای از مردم در حسینیه‌ها به عزاداری مشغول هستند و عده‌ای دیگر در خیابان‌ها به تماشای دسته‌های عزاداری می‌پردازند و مرتب از این تکیه به آن تکیه نقل مکان می‌کنند. در سراسر شهر تکیه‌هایی وجود دارد که بخش‌هایی از صحنه‌های عاشورا را به صورت نمادین به نمایش می‌گذارند و مردمی که به دیدن آنها می‌آیند نذورات خود را که اغلب پول است به بانی تکیه می‌دهند تا سال دیگر تکیه با شکوه بیشتری برگزار شود و از طرف بانی تکیه با چای پذیرایی می‌شود. اکثر دسته‌های عزاداری هرساله از تکیه یا محله خود به طرف امامزاده سبزه‌ها حرکت می‌کنند (شکل‌های ۵ و ۶).

بعد از پرس‌وجو از اهالی شهر عده‌ای سخن از هیات زنجیرزنی سیدمحمود به میان آوردند که گویا هیات زنجیرزنان بقعه متبرکه سیدمحمود نخستین هیات زنجیرزنی شهرستان و بزرگ‌ترین هیات زنجیرزنی جنوب کشور است. این هیات در سال ۱۳۳۴ شمسی به وسیله حاج *ماشالله منزویان* و مرحوم حاج *حسین جعفری‌نسب* پایه‌گذاری شد. اهالی محل و دوستان این امامزاده همه‌ساله در ایام سوگواری سید و سالار شهیدان حضرت *اباعبدالله*^(ع) گرد هم جمع می‌شوند و به عزاداری می‌پردازند. سرپرستی هیات بر عهده خاندان محترم *جعفری‌نسب* و *منزویان* است. در مصاحبه‌ای^[۹] که با بانیان این هیات به عمل آمده بود حاج آقا جعفری درباره تاریخچه تاسیس این هیات فرمودند: "در سال‌های پیش ما هیات و تکیه‌ای داشتیم و سینه می‌زدیم. یک روز به اتفاق آقای *منزویان* برای روضه آقای *اشرفی* به مسجد جامع رفته بودیم. بعد از ربع‌ساعت هیات زنجیرزنی از اندیمشک وارد مسجد شد. آن موقع هیات زنجیرزنی در دزفول نبود. یک نفر از زنجیرزنان موقع ورود به مسجد اسم حضرت ابوالفضل را آورد و حال من را دگرگون کرد که همان‌جا به حاج آقا *منزویان* گفتم انشاءالله سال دیگه اگر زنده بودیم باید یک هیات زنجیرزنی درست کنیم. آقای *منزویان* هم قبول کردند و همان موقع به محله یمان رفتیم و به جمع‌آوری پول برای خرید زنجیر اقدام کردیم. که آن زمان سی نفر عضو شدند که پول‌ها را به حاج *رضا قلی شاطریان* دادیم که فرستاد اصفهان تا برایمان زنجیر بیاورند. بعد از ده ماه زنجیرها آماده شدند و به دست ما رسیدند که پنج روز قبل از شروع ماه محرم بود. بعد ما به بقعه متبرکه سید محمود رفتیم و شروع به زنجیرزنی کردیم که ۳۰ نفر که دو نفر از آنها هم من و آقای *منزویان* بودیم، البته نوحه‌خوان نداشتیم. تا اینکه نوحه‌خوان پیدا کردیم و این طور بود که هیات ما به زنجیرزنی تبدیل شد" (شکل‌های ۷ و ۸)^[۹].

سیدمحمود مشهور به سیدمحمد ملقب به *سیدالجلیل رضی‌العوام*، در حدود قرن پنجم هجری قمری در دزفول وفات یافت و به خاک سپرده شده است. مزار مطهرش به بقعه و بارگاه باشکوهی برای

آن را نشانه پنج تن آل عبا می‌دانند (شکل ۶-۹). مراسم‌های عزاداری ماه محرم در دزفول در محدوده مورد نظر شامل موارد زیر هستند:

مراسم شبیه‌خوانی: عده‌ای بازیگر در نقش‌های مختلف و متفاوت، شخصیت‌های مهم تاریخ کربلا را به نمایش می‌گذارند. تمامی متن به صورت شعر یا لحن خاص که گاهی همراه با نوحه و مرثیه است اجرا می‌شود. این شخصیت‌های مهم تاریخی در صبح عاشورا همراه با گهواره علی‌اصغر در کنار عزاداران حرکت می‌کنند. مراسم شبیه‌خوانی بیشتر در شب‌های هفتم تا دهم اجرا می‌شود اما در دزفول این مراسم به این صورت اجرا نمی‌شود، بلکه در روز عاشورا تمام اجراکنندگان در قالب هیأتی در مسیر عزاداران حرکت می‌کنند. در این مراسم بچه‌ها (فرزندان شهدا) نقش کاروان اسیران را اجرا می‌کنند، یزید و شمر هم سوار بر اسب به دنبال کاروان اسیران در حرکت هستند، این مراسم همراه با دسته‌گردانی‌ها است (شکل ۱۰) [10].

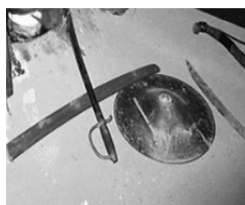
مراسم چلاب‌زنی: این مراسم سنتی دیرینه است که از سمت شهرهای جنوبی کشور مانند بندرعباس وارد دزفول شده است. عده‌ای از مردان در محوطه‌ای جمع شده و در حین نوحه‌خوانی توسط مداح به صورت همزمان دست خود را بر سینه و پای خود را بر زمین می‌کوبند و دور هم می‌چرخند. در دزفول این مراسم در حسینیه انجام می‌شود.

۱

۲

۳

۴

۵

۶

شکل ۹ نمادها و مناسک عاشورایی محرم در دزفول: ۱) علم، ۲) نخل، ۳) سپر و شمشیر، ۴) بیرق، ۵) علامت، ۶) پنجه

شکل ۱۰ مراسم شبیه‌خوانی در دزفول

نمادها و مناسک عاشورایی محرم در دزفول

نمادها و مناسک عاشورایی محرم در دزفول شامل موارد زیر هستند (شکل ۹):

علم: علم نمادی از حضرت ابوالفضل، علمدار سیدالشهدا در کربلا است. علم یکی از وسایل نمادین به کاررفته در آیین سوگواری عاشورا در میان شیعیان است. این وسیله معمولاً چوبی از درخت صنوبر است که ارتفاعی به اندازه ۵ یا ۶ متر دارد و در طول سال در گوشه‌ای از مسجد یا تکیه نگهداری می‌شود. بر سر علم پنجه‌ای برنجین می‌گذارند که نشانه پنج تن آل عبا است و آن را با پارچه‌های رنگین و قیمتی به چوب می‌بندند. سر علم که به طرز زیبایی از فلز ساخته شده و توسط علمدار حمل می‌شود، هنگامی که از دوردست یا از میان انبوه مردم پدیدار می‌شود یادآور گنبد و گلدسته‌های آرامگاه امام حسین^(ع) در کربلا است. صفی از پرندگان در مکان‌های گنبد و گلدسته‌ها جای گرفته‌اند، پرندگان به‌ویژه کبوتران نماد امام حسین^(ع) هستند که همراه دیگر امام‌ها حاملان روشنایی می‌باشند. علم معمولاً پیشاپیش صف سوگواران حرکت داده می‌شود (شکل ۹-۱).

نخل: نخل اتاکی حجله‌مانند است که از چوب می‌سازند و با انواع شال‌های ابریشمی رنگارنگ و پارچه‌های ابریشمی رنگارنگ و پارچه‌های قیمتی، آینه و چراغ و غیره آرایش می‌دهند و در روز عاشورا آن را به محلی که مراسم روضه‌خوانی و تعزیه برپاست می‌برند. بزرگی و سنگینی آن گاهی وقت‌ها به اندازه‌ای است که چندین نفر مرد قوی‌هیکل باید آن را از زمین بردارند، بر دوش گیرند و حمل کنند. در معنای نخل گفته‌اند تابوت بزرگ و بلندی است که بر آن خنجر، شمشیر و پارچه‌های قیمتی و چندین آینه بسته شده که در روز عاشورا به‌عنوان نماد تابوت امام حسین^(ع) حرکت داده می‌شود. در دزفول نخل کربلی‌خان (کربلایی علی‌خان) مهم‌ترین نخل است. این نخل هنوز هم در ماه‌های محرم و صفر آراسته می‌شود (شکل ۲-۹) [1].

سپر و شمشیر: نمادی از صحنه جنگ هستند که به صورت نمایشی با طبل، دهل، صدای شیپور و سرنا همراهند. در جلوی تکاپا و در محله‌های عزاداری گاه عده‌ای از مردان به دو گروه تقسیم می‌شوند و به یاد صحنه‌های کربلا با چوب و سپر یا شمشیر نمایشی اجرا می‌کنند (شکل ۳-۹).

بیرق: پرده‌ای به شکل مستطیل یا مثلث که بر دسته‌ای از چوب نصب می‌شود. پرده بیرق‌ها از پارچه‌هایی به رنگ سیاه، سبز، سرخ، سفید و به صورت ساده یا طرح‌دار تهیه می‌شود. بیرق سیاه نشانه غم و اندوه، بیرق سبز نشانه خاندان پیامبر و تقدس آن، بیرق سرخ نشانه جنگ و شهادت و بیرق سفید نشانه صلح است. بیرق را بیرق‌داران پیشاپیش، میان و عقب دسته‌ها حمل می‌کنند (شکل ۴-۹).

علامت: علامت نوعی علم چلیپاشکل با چند تیغه فلزی سرومانند است. نخستین علامت‌ها که در قدیم به کار می‌رفت، سه تیغ بود، بعد پنج تیغه و رفته‌رفته به تیغ‌ها افزوده شد و به بیست‌وسه تیغ رسید. تیغه‌های قدیمی را از فولاد می‌ساختند و روی آنها را کنده‌کاری و طلاکوبی می‌کردند. روی برخی از تیغه‌ها به‌ویژه تیغه میانی، آیه‌های قرآنی یا عبارات دعایی می‌کنند. در دو سر تیرک افقی تیغه‌دار، تندیس دو اژدهای فلزی با دهان گشوده و در فاصله میان تیغه‌ها صندوقچه‌های مشبکی مانند پنجه پای کبوتر و طاووس، و نیز گوی قبه فلزی کار می‌گذاشتند (شکل ۵-۹) [1].

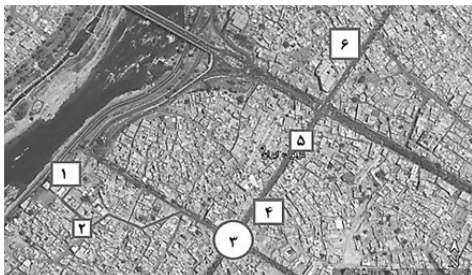
پنجه: پنجه‌ها از جنس فلز هستند و در انتهای بیرق‌های مختلف و در اندازه‌های متفاوت نصب شده‌اند. به گفته آگاهان مذهبی آن را سمبل دو دست بریده حضرت ابوالفضل می‌دانند. بنا به قولی دیگر

است که در مرکز فعلی شهر دزفول، محله مسجد و در خیابان امام خمینی، در یک خیابان فرعی متصل به آن با گستردگی کوچکی در جلوی درب اصلی خود واقع شده است. این بنا که در یک طبقه ساخته شده، یک صحن بزرگ دارد که در دو جبهه آن ساخت‌وساز صورت گرفته است. کالبد اصلی بنا در جبهه جنوبی آن که هسته اولیه مسجد است، به صورت سنگی است [12]. مسجد یک نمازخانه و محراب اصلی و دو شبستان پُر ستون در دو طرف دارد و در قسمت شرقی نیز فضاهایی به عنوان فضاهای خدماتی و پشتیبانی واقع شده‌اند (شکل‌های ۱۳ و ۱۴).

قبل از شروع ماه محرم فضای مسجد جامع با تزئینات ویژه، چهره‌ای دگرگون و حال‌وهوای عاشورایی به خود می‌گیرد. تزئیناتی همچون پرچم‌های مشکی و آویزهای پارچه‌ای سیاه‌رنگ در ابعاد متفاوت در محل‌هایی که در مسجد تعبیه شده، نصب می‌شوند.

مسجد جامع دزفول همانند سایر مناطق دزفول هیات عزاداری دارد (هیات مارش شهدا) که پایه‌پای سایر هیات‌ها در مراسم ماه محرم شرکت می‌کنند. هیات مارش، اغلب جوان‌ها هستند که شاید سن آنها از ۲۵ سال بیشتر نباشد. در ایام محرم هر شب در حیاط مسجد، مراسم عزاداری به همراه سنج و طبل انجام می‌شود؛ به این صورت که دو ردیف با طبل‌های کوچک که اغلب خود نیز سن کمی دارند (نوجوان هستند) و در میان آنها افرادی با طبل‌های بزرگ‌تر قرار می‌گیرند که به نوعی به همنوایی طبل‌ها کمک می‌کنند. مردم نیز دور تا دور حیاط مسجد روی سکوهایی نشسته و به عزاداری می‌پردازند. گاهی از آشپزخانه مسجد، نذرهایی که مردم به آن داده‌اند را می‌آورند و به عزاداران حسینی تعارف می‌کنند. در شب هفتم محرم که دسته‌های عزاداری بیرون می‌آیند هیات مارش در صف جلوی دسته حرکت می‌کند و دو نفر از هیات با پرچم سیاه در جلوی دسته حرکت می‌کنند (شکل‌های ۱۵ تا ۱۷).

فضای باز: این فضا با مساحتی بالغ بر ۵۰۰ متر مربع در جنوب غربی دزفول و در حاشیه محله قدیمی قلعه واقع شده است. از مساحت یادشده، فضایی در حدود ۳۵۰ متر مربع (ناحیه مشخص شده در نقشه) برای انجام مراسم‌های ماه محرم استفاده می‌شد. در فضای مورد مطالعه، مراسم چوب‌زنی به این صورت برگزار می‌شد که روی زمین دایره‌ای با رنگ رسم شده بود و دو نفر با لباس‌هایی مخصوص و شمشیر و سپر در دست درون این دایره که گویی تجسمی از میدان رزم بود، قرار می‌گرفتند. نوای سوگواری در فضا می‌پیچید و دو نفر که به مثابه رقیب جنگی هم بودند، هماهنگ با نوازندگان حرکاتی با دست و پای خود انجام می‌دادند و گاهی شمشیر و سپر خود را به هم می‌ساییدند که به نشانه خواندن حریف به نبرد بود و به ناگاه به هم حمله می‌کردند و با شمشیر خود به سپر حریف مقابل ضربه وارد می‌کردند. مردم نیز دور آنها حلقه زده و به تماشا ایستاده بودند (شکل‌های ۱۸ و ۱۹).

شکل ۱۱ نقشه محدوده مورد مطالعه؛ (۱) فضای باز، (۲) حسینیه، (۳) میدان امام خمینی، (۴) مسجد جامع، (۵) خیابان امام خمینی، (۶) امام‌زاده سبزقبا (گوگل‌ارت)

مراسم چوب‌زنی: مراسمی که در این فضا انجام می‌شد به گفته افراد بومی محل، به چوب‌زنی معروف است که به صورت نمادین همراه با طبل، دهل، شپیور و سرنا انجام می‌شود. اصل این مراسم به این صورت است که عزاداران به دو گروه تقسیم می‌شوند و با چوب، سپر و شمشیر به اجرای نمایش نمادین می‌پردازند و گروهی دیگر که مردان چوب به دست هستند چوب‌ها را به‌طور منظم به هم می‌زنند.

مراسم دسته‌گردانی: حرکتی دسته‌جمعی است که توسط هیات‌ها و تکیه‌های مختلف اجرا می‌شود. دسته‌گردانی نماد صف‌آرایی در برابر دشمن است و نوحه‌هایی که هنگام حرکت دسته خوانده می‌شوند نماد رجزخوانی در مقابل دشمن است. در دسته‌ها اغلب به سینه‌زنی و زنجیرزنی می‌پردازند. هر دسته هم حمل‌کننده بیرقی است که بر آن نام هیات با محله آن دسته نوشته شده است که در جلوی دسته حرکت می‌کند. در دزفول این مراسم در خیابان و میدان امام خمینی برگزار می‌شود. در این مراسم‌ها هر کدام از هیات‌های شهر به صورت دسته‌جمعی در خیابان‌ها شروع به حرکت می‌کنند و به زنجیرزنی، سینه‌زنی، نوحه‌خوانی همراه با طبل‌زنی می‌پردازند. عده‌ای هم در جلو و انتهای دسته، بیرق به دست حرکت می‌کنند.

مراسم شام غریبان: این مراسم در شب یازدهم ماه محرم برگزار می‌شود. خیلی از هیات‌های دزفول در شام غریبان به امام‌زاده سبزقبا می‌روند، در آنجا نوحه می‌خوانند، عزاداری کرده و شمع روشن می‌کنند. در مراسم شام غریبان گویی غم بر همه جا سنگینی می‌کند.

مراسم گهواره‌گردانی: این مراسم سمبل حضور کودک شیرخوار در کربلا و شهیدشدن او با تیر یزیدیان است. اکثر مردم در گهواره پول می‌ریزند. در دزفول مراسم گهواره‌گردانی در خیابان و میدان امام خمینی برگزار می‌شود.

محدوده مورد بررسی

محدوده مورد مطالعه در بافت کهن و تاریخی دزفول واقع شده است. دلیل انتخاب این محدوده قرارگرفتن محله‌های قدیمی که آیین‌های عاشورایی را با شکوه هر چه تمام‌تر انجام می‌دهند و همچنین قرارگرفتن مراکز تجمع مهم شهری از قبیل بازار، مسجد جامع، میدان و خیابان پر رفت‌وآمد امام خمینی در این محدوده بود. در ادامه به بررسی مکان‌هایی مانند مسجد جامع دزفول، میدان امام خمینی، خیابان امام خمینی، حسینیه‌ای در محله قلعه، فضایی باز در محله قلعه پرداخته شده است (شکل‌های ۱۱ و ۱۲).

مسجد جامع: مساجد از مهم‌ترین فضاهای مذهبی-اسلامی و به‌ویژه از اولین فضاهایی هستند که در جریان شکل‌گیری شهرهای اسلامی به وجود آمدند. مسجد به‌عنوان یکی از فضاهای مذهبی به شمار می‌رود که دامنه وسیعی در جامعه اسلامی به جهت میزان پراکنش و انواع عملکردها دارد. در طول تاریخ نه‌تنها در ایران بلکه در کشورهای دیگری مانند هندوستان، مساجد در بافت شهری جایگاه ویژه‌ای داشته‌اند و امت اسلامی از تجربیات یکدیگر در ارایه عملکرد و طراحی مطلوب استفاده نموده‌اند. در ایران نیز فضاهای مذهبی از دیرباز نقش مهمی در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و کالبدی ایفا کرده‌اند. آنها از یک‌سو محل برگزاری مراسم عبادی بودند و از سوی دیگر مکانی که زندگی اجتماعی ساکنان محلات را ساماندهی می‌کرد و به رتق و فتق امور مردم می‌پرداختند. مساجد همواره محل برقراری ارتباطات اجتماعی در سطح محلات و شهرها بودند. کارکرد دیگر مساجد، برپایی مراسم آیینی مانند برگزاری مراسم تعزیه‌خوانی، مراسم سوگواری، برگزاری مراسم دعا و نیایش در ایام خاص بود [11].

مسجد جامع دزفول قدیمی‌ترین و مهم‌ترین مسجد شهر دزفول

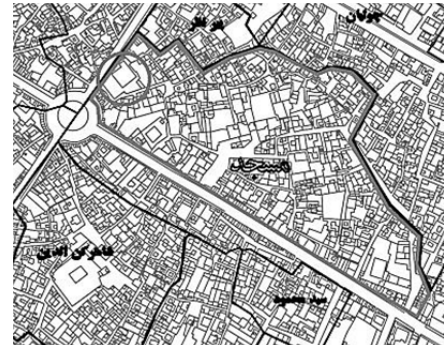
شکل ۱۷) مراسم عزاداری در حیاط مسجد جامع (نگارندگان)

شکل ۱۲) موقعیت قرارگیری محله مسجد در نقشه شهر (گوگل ارث)

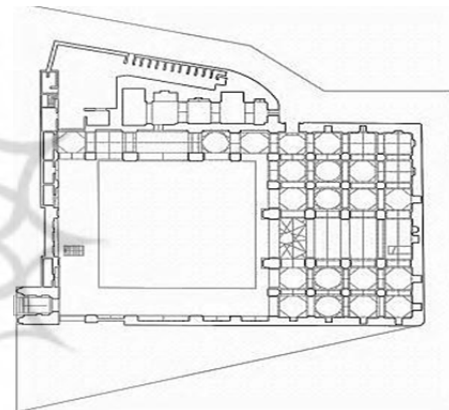
شکل ۱۸) نقشه گوگل ارث فضای باز

شکل ۱۳) موقعیت قرارگیری مسجد در محله (اداره میراث فرهنگی)

شکل ۱۹) مراسم چوب‌زنی (نگارندگان)

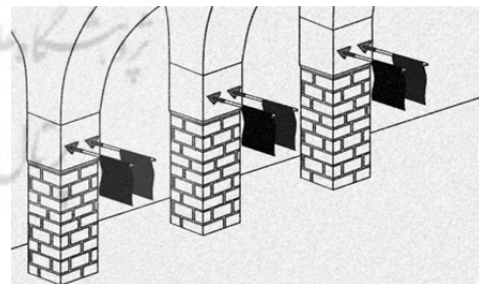

شکل ۱۴) پلان مسجد جامع دزفول (اداره میراث فرهنگی)

حسینیه محله قلعه: حسینیه محله قلعه هرساله جمعیت زیادی را در خود جای می‌دهد. روی حیاط حسینیه برای انجام مراسم چلاب‌زنی دایره‌های متحدالمركز رسم شده است تا عزاداران روی آنها حرکت کنند و نظم مراسم حفظ شود. درون دایره وسط هم نوحه‌خوان قرار می‌گیرد و نوحه‌سرایی می‌کند. از نظم دایره‌ها فقط در مراسم چلاب‌زنی استفاده نمی‌شود، بلکه مراسم‌های دیگری که انجام می‌شود مانند طبل‌زنی، از این نظم پیروی می‌کنند و به‌صورت دایره‌ای قرار گرفته و شروع به نواختن می‌کنند. زنان نیز در طبقه بالا که همچون تراس در دو طرف از حیاط حسینیه است به تماشای مراسم نشسته و دعا می‌خوانند (شکل‌های ۲۰ و ۲۱).

خیابان و میدان امام‌خیمینی: میدان در شهرهای ایرانی عموماً جایگاهی برای اجتماع مردم شهر و حومه، حل تبادلات اقتصادی، گاهی نیز محل برگزاری ورزش و تفریحات جمعی، رژه سپاهیان، آگاهی‌رسانی جمعی و گاه تنبیه خاطیان و مجرمان بوده است. تنوع عملکردهای یادشده دال بر آن است که در شهرهای بزرگ و پرجمعیت همواره یک میدان بزرگ اصلی وجود داشته و میداین کوچک چندی در سطح محله‌ها فعال بوده است [13].

میدان امام‌خیمینی دزفول یکی از میداین اصلی شهر است. این میدان در نقشه شهری محل تقاطع دو خیابان امام‌خیمینی و طالقانی است و توسط محله‌های مسجد، بازار، قلعه و میاندره

شکل ۱۵) ستون‌های شبستان مزین با پرچم‌های مشکی (نگارندگان)

شکل ۱۶) حیاط مسجد جامع (نگارندگان)

شکل ۲۲) همسایگی‌های میدان امام خمینی (نگارندگان)

شکل ۲۳) نقشه گوگل‌ارث میدان امام خمینی

شکل ۲۴) برپایی نماز ظهر عاشورا در میدان امام خمینی

شکل ۲۵) جمعیت عزادار حاضر در میدان امام خمینی

نتیجه‌گیری

برگزاری مناسک دینی از جمله عوامل ایجاد وحدت و انسجام اجتماعی هستند که خود موجب همبستگی اجتماعی می‌شوند. همبستگی اجتماعی سلامت روحی و روانی جامعه را به ارمغان می‌آورد. در پی آن شهری که چنین اجتماعی دارد پایداری اجتماعی‌اش بیش از پیش تضمین شده، که خود به پایداری شهر منجر می‌شود. در واقع همین رفتارهای اجتماعی هستند که به کالبد شهر هویت و کیفیت می‌بخشند و عناصر کالبدی شهر بسته به ویژگی‌هایی از قبیل ابعاد، وسعت، کاربری و غیره نقش مهمی در برپایی این آیین‌ها بر عهده دارند. کیفیت مکان به عنوان مشخصات فیزیکی جامعه‌ای تعریف می‌شود که کیفیت زندگی شهروندان و بازدیدکنندگان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بر همین اساس، امروزه مسئولان و برنامه‌ریزان شهری توجه بسیاری به مراکز

احاطه شده است. میدان مساحتی در حدود ۵۴۰۰ متر مربع دارد که یکی از بزرگ‌ترین میدان‌های شهر است. بدنه میدان، بافتی آجری و کاربری تجاری دارد. در محدوده مورد مطالعه، میدان نقش مهمی را ایفا می‌کند (شکل‌های ۲۲ و ۲۳).

اغلب از محله‌های مجاور میدان دسته‌های عزاداری به سمت میدان شروع به حرکت می‌کنند. میدان به دلیل قرارگرفتن در مرکز شهر و نزدیکی به محله‌های قدیمی و پرجمعیت شهر مملو از جمعیت است. گوشه و کنار میدان را که مشاهده می‌کنید تجمع‌های کوچکی را می‌بینید که دور هم جمع شده و عزاداری می‌کنند، عده‌ای هم با نذری‌هایشان که معمولاً در فصل سرما چای و در گرما شربت است از مردم پذیرایی می‌نمایند. هنگامی که دسته‌ای به میدان می‌رسد اندکی آنجا توقف می‌کند و مردمی که در میدان تجمع کرده‌اند به تماشای آنها می‌پردازند. سپس هنگامی که دسته‌ای دیگر به میدان نزدیک می‌شود دسته اولی به مسیر خود از خیابان امام خمینی طبق سنت گذشته به سمت امام‌زاده سبزقبا ادامه می‌دهد. تمام دسته‌های عزاداری که به سبزقبا می‌روند در حیاط امام‌زاده و خیابان امام خمینی که روبه‌روی سبزقبا است، جمع می‌شوند و با ریتم خاصی به عزاداری می‌پردازند. یکی دیگر از مراسم‌های مهمی که در میدان برگزار می‌شود نماز ظهر عاشورا است که شکوه خاصی دارد. خیابان امام خمینی هم به دلیل اتصال محله‌های قدیمی و میدان امام خمینی به امام‌زاده سبزقبا نقش مهمی را در مراسم‌های ماه محرم ایفا می‌کند، به طوری که می‌توان گفت در این ایام پرجمعیت‌ترین خیابان شهر است (شکل‌های ۲۴ و ۲۵).

از محدودیت‌های مطالعه حاضر می‌توان به مشکلات مطالعات اسنادی مانند کمبود و پراکندگی منابع و مشکلات اداری کتابخانه‌ها و از مشکلات پیمایشی می‌توان به عدم همکاری لازم متصدیان تعدادی از بناها و همچنین مشکل قرارگیری محققان در فضاها و محدوده‌های شلوغ شهر اشاره کرد.

پیشنهاد می‌شود موضوع فرهنگ عاشورایی در مراکز جمعیتی بافت قدیمی سایر شهرهای استان خوزستان به‌ویژه شهرهای شمالی استان همچون شوش و شوشتر نیز بررسی شوند.

شکل ۲۰) موقعیت حسینیه نسبت به میدان امام خمینی (گوگل‌ارث)

شکل ۲۱) حیاط حسینیه (نگارندگان)

منابع مالی: پژوهش حاضر با هزینه‌های شخصی نویسندگان حمایت مالی شده است.

منابع

- 1- Chini Pardaz F. Rituals and ceremonies of Ashura (from Ale Buyeh to Recent). Dezful: Ahoura Qalam; 2011. [Persian]
- 2- Pourali HA. Dezful. Tehran; Afrouz; 1994. [Persian]
- 3- Naeima GR. Dezful, the city of bricks. Ansari H, editor. Karbasi K, translator. Tehran: Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization of Iran; 1997. [Persian]
- 4- Beheshti, soheila, the beginning of Muharram; Dezful; Majdedez; 2014 [cited 2015 Jan 19]. Available from: <http://www.majdedez.com/?p=18903>. [Persian]
- 5- Faghihi AA. The history of buyids. Tehran: Samt; 2008. p. 459. [Persian]
- 6- Sha'bani R. A short history of Iran in the Afsharid and Zandid periods. 4th Edition. Tehran: Samt; 2002. p. 155
- 7- Group of authors in the institution of the Supreme Leader of the Cultural Center of University-Counseling and Response Office. Special questions and answers of Muharram. Qom: Nashre Ma'aref; 2005. p. 53.
- 8- Pezeshki M, Hoseynizadeh MA, Haghghat S, Farati A, Malakutian M. The reasons and modes of Islamic revolution. Qom: Nashre Ma'aref; 2002. [Persian]
- 9- Monzaviyan M, Jafarinasab H. Interview with the founders of heia't of seyed Mahmood. Dezful: seyed Mahmood; 2014 [cited 2015 Jan 19] Available from: <http://www.seyedmahmood.ir/introduction.aspx?lg=FA&page=Omana>. [Persian]
- 10- Sangari MR. The Tenth Day (1): The Ashura's research papers collection. Tehran: Khorshide-e Baran; 2007. [cited 2014 Dec 14]. Available from: <http://opac.nlai.ir/opac-prod/bibliographic/1148459>
- 11- Pourjafar MR, Taghvaei AA, Maroofi S. The role of religious spaces in recent urban development plans: With particular reference to the prepared plans in Tehran. Naqshejahan. 2012;2(1):19-30. [Persian]
- 12- Emam (Ahvazi) MA. Masjed-e- Jame-e-Dezful and its history. Hekmatfar MH, Hasan pour AR, editors. Dezful: Dar al-Momenin; 2010. [Persian]
- 13- Ebrahimi MH. Meydan, indeterminate urban spaces in Iranian cities. Hoviatshahr. 2010;3(4):107-20. [Persian]

شهری و راهکارهای مبتنی بر لزوم ارتقای کیفیت زندگی دارند. زیرا مطلوبیت کیفی فضاهایی که زمینه‌ساز ظهور و بروز فعالیت‌های جمعی، عمومی و برپایی آیین‌ها هستند، عامل هویتی شهرها بوده و همچنین تجلی‌گاه باورها، تفکر و شیوه زیست مردم هستند. مراسم مذهبی و سوگواری به‌ویژه برای شیعیان یکی از شاخص‌های هویتی بسیاری از شهرها و حتی منطقه جغرافیایی محسوب می‌شود. مراسم سوگواری امام‌حسین^(ع) در شهرهایی مانند دزفول آیین‌ها و ریشه‌های دیرینه دارد و به‌عنوان یک عنصر هویتی برای شهر است. بناهای شاخص شهری و همچنین نشانه‌های شهری نقش مهمی در مکان‌برگزاری این مراسمات دارند. این بناهای شاخص شامل مسجد جامع و امام‌زاده سبزقبا و نشانه‌های شهری مانند میدان و خیابان امام‌خمینی هستند. از آنجایی که این مکان‌ها از یک طرف در مرکز شهر واقع شده‌اند و از پرتددترین نواحی شهر هستند، از طرف دیگر در بخش تاریخی و قدیمی شهر قرار گرفته‌اند و مردم حس تعلق خاطر به آنها دارند، می‌توان این امر را دلیل انتخاب برای اجرای این مراسمات دانست، زیرا در ذهن مردم مانند یک نشانه نقش بسته و برای اکثر مردم شهر شناخته‌شده هستند. شیوه اجرای هر یک از رسوم ماه محرم در انتخاب مکان برگزاری دخیل است؛ به‌طور مثال مراسماتی مانند دسته‌گردانی و گهواره‌گردانی (همان‌طور که از نام آنها بر می‌آید) به حرکت در مسیری معین نیاز دارند. بنابراین در میدان و خیابان امام‌خمینی انجام می‌شوند. مراسمی مانند شام غریبان که حالتی معنوی دارد و با توجه به اینکه روشن‌کردن شمع برای رازونیز در فرهنگ ایرانیان اغلب در مکان‌هایی مذهبی و مقدس صورت می‌گیرد در امام‌زاده سبزقبا اجرا می‌شود. این موضوع نقش کیفیت یک مکان در روابط فرهنگی و اجتماعی و در مقابل تاثیر این روابط بر کیفیت آن مکان‌ها را به‌خوبی یادآور می‌شود و نقش مهم فرهنگ و روابط اجتماعی را در طراحی فضاهای شهری مشخص می‌کند.

تشکر و قدردانی: نویسندگان از ریاست محترم دفتر نهاد رهبری دانشگاه صنعتی جندی‌شاپور جناب حاج آقا علوی که ما را در تهیه این نگارش یاری نمودند، تشکر و قدردانی می‌کنند.
تأییدیه اخلاقی: موردی از سوی نویسندگان یافت نشد.
تعارض منافع: نویسندگان اعلام می‌دارند تعارض منافعی میان آنها وجود ندارد.

سهم نویسندگان: کورش مومنی (نویسنده اول)، روش‌شناس/پژوهشگر اصلی (۵۰٪)؛ پریا سلطانی (نویسنده دوم)،